

REGERINGSKANSLIET

Utrikesdepartementet

14/1-03

Mänskliga rättigheter i Albanien 2002

1. Sammanfattning

De mest grundläggande MR-problemen i Albanien är

- de svaga statliga institutionerna - och då framförallt det illa fungerande rättssystemet;
- korruptionen - ofta länkad till den organiserade brottsligheten; samt
- det fortsatt våldspräglade och klandominerade samhället.

I kombination skapar dessa faktorer en situation där den individ som behöver lita till någon form av myndighetsutövning för att få sina lagliga rättigheter respekterade, ofta kommer till korta. Dessa svårigheter slår särskilt hårt mot svagare grupper i samhället.

Handeln med människor är fortsatt ett mycket aktuellt problem: Våld mot kvinnor och barn är vanligt. Kvinnor som tvingats in i en slavliknande sexhandel i Albanien eller utomlands stigmatiseras dessutom socialt. Det kan vara förenat med livsfara att som offer söka återvända till sin familj eller vittna i en rättegång mot människohandlare. Staten förmår inte erbjuda skydd.

På det politiska området har vissa framsteg ägt rum. För första gången kunde en ny president väljas i samförstånd mellan regering och opposition och bytet på presidentposten i juni 2002 gick oproblematiskt. Valet av ny president markerade också starten på ett nytt samarbetsklimat mellan regering och opposition, vilket förhoppningsvis kommer att gynna landets stabilitet. Media i Albanien har en växande opinionsbildande roll och lämnar mer utrymme till oberoende analytiker och kommentatorer, vilket är en positiv utveckling.

I oktober i år beslöt EU:s ministerråd att öppna förhandlingar med Albanien om ett Stabiliserings- och associeringsavtal. Beslutet var efterlängtat från albansk sida. Innan avtalet kan förhandlas färdigt och slutas krävs dock ett omfattande reformarbete för att stärka Albanien's möjligheter att kunna implementera avtalet.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala MR-konventionerna

Albanien har ratificerat samtliga av de mest centrala MR-konventionerna.

3. Respekten för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Det finns inga belägg för **politiska mord eller försvinnande**. Det albanska samhället är emellertid präglad av våld och politiken inte alltid helt skild från den organiserade kriminaliteten, vilket kan bidra till att göra motivbilden bakom vissa mord och andra våldsdåd oklar.

Tortyr är förbjudet. **Polisbrutalitet**, främst i samband med arresteringar och häktesförvar, är däremot inte ovanligt. Polisen arbetar under mycket svåra förhållanden och lider ofta brist på utbildning och utrustning. Missförhållandena i de s.k. **polishäktena** har uppmärksammats av flera MR-organisationer. Häktena är överfulla, i undermåligt skick och flera fall av allvarlig misshandel (även mot minderåriga) har rapporterats. De albanska **fängelserna** har överlag förbättrats, men är fulla och har inte plats för alla de albaner som sitter i fängelse utomlands i väntan på att transfereras till albanska fängelser. De albanska myndigheterna samarbetar fullt ut med Röda Korsets team som besöker fängelser.

Det **allmänna säkerhetsläget** förbättras gradvis, även om situationen i framförallt norra Albanien fortfarande lämnar en del att önska. **Vapentätheten och våldsbenägenheten** i samhället, tillsammans med den illa fungerande rättsapparaten, skapar en otrygg situation för många medborgare. Den organiserade brottsligheten har grävt sina rötter djupt i det albanska samhället och utgör genom sina intressen i handel med människor en fara för framförallt kvinnor och barn från svaga sociala grupper (se mer nedan). I september 2002 genomfördes en större brottsbekämpande kampanj mot människosmuggling och människohandel. Regeringen har tagit initiativ till att upprätta ett regionalt samarbetscenter i Vlora för att bekämpa den gränsöverskridande brottsligheten, men centret fungerar ännu inte fullt ut.

4. Dödsstraff

Dödsstraffet avskaffades år 2000.

5. Rättssäkerhet

Det **albanska rättssystemet** är enligt konstitutionen oberoende av den politiska makten. I praktiken är det emellertid ineffektivt, svårt korrumperat och utgör ett av de allvarligaste hindren mot landets utveckling i demokratisk riktning. Personalen är ofta dåligt utbildad och utrustningen undermålig. Samarbetet mellan polis, åklagare och domstolar präglas av misstänksamhet och bristande kommunikation. Samarbetet mellan personalen i rättsmaskineriet och den organiserade brottsligheten är däremot ofta allt för gott. Flera

internationella aktörer har i sina biståndsprogram tagit sig an rättssystemets olika delar för att förbättra situationen och den nye presidenten har uttalat att reformer inom rättsväsendet har högsta prioritet. Allmänhetens förtroende för rättsmaskineriet är emellertid mycket svagt.

Ett allt mer uppmärksammat problem är skydd för vittnen och brottsoffer. Staten förmår inte skydda vittnen i rättsprocesser mot medlemmar i den organiserade brottsligheten. Hotbilden mot dessa vittnen/offer är allvarlig, få vågar vittna och de som gör det tvingas därefter leva gömda eller fly landet. Detta försvårar bl.a. lagföring av de som organiserar människohandel och prostitution då de drabbade kvinnorna, vilka oftast även saknar socialt skydd, inte vågar vittna.

Domstolssystemet består av distriktsdomstolar, sex överklagandeinstanser, högsta domstolen, militära domstolar i två instanser och en fristående konstitutionell domstol. Lagstiftning för till- och avsättande av domare följer Europarådets praxis (i teorin). En ny lag för tjänstemän i den offentliga förvaltningen har också antagits för att undvika nepotism och korruption.

Chefsåklagaren avsattes våren 2002 av parlamentet och presidenten genom en procedur som senare underkändes av konstitutionsdomstolen. Beslutet kvarstod trots domstolens kritik, men parlamentets talman avgick som en konsekvens av den kritik domstolen riktat mot parlamentets förfarande.

6. Personlig frihet

Godtyckligt frihetsberövande är förbjudet men det förekommer att personer arresteras och hålls i förvar utan angiven grund, och utan tillgång till information om sina rättigheter.

Inrikes eller utrikes reserestriktioner förekommer inte.

P.g.a. en renässans för den medeltida sedvänjan – kanun – med blodshämnd håller sig ett stort antal personer, (enligt vissa uppskattningar ca 5000 familjer) främst i norra Albanien, isolerade i sina egna hem. Denna påtvingade husarrest, av rädsla för att drabbas av blodshämnd, förlamar i flera fall det ekonomiska livet, påverkar barnen (se nedan) och lägger stor börda på familjens kvinnor (vilka inte tillmätts "blodsvärde" och därför kan röra sig fritt, bruka jorden etc. utan fara för livet).

Våldsnivån i vissa städer är så hög att invånarna inte känner sig säkra utomhus efter mörkrets inbrott.

7. Strafffrihet

Strafffrihet praktiseras inte regelmässigt av staten. I praktiken bidrar emellertid korruptionen och det bristfälliga rättssystemet till att brott inte beivras eller att domar inte verkställs. Trots att det gångna året sett ett allt mer aktivt polisarbete mot kriminella ligger så är de fällande domarna mycket få. Likaså har få ställts inför rätta eller dömts för påstådda grova tjänstefel eller korruption, trots att anklagelserna varit allvarliga och i flera fall tvingat fram personernas avgång från innehavda tjänster.

8. Yttrande- och mediafrihet m.m.

Yttrande och mediafrihet garanteras i konstitutionen och detta respekteras. ett stort antal dagstidningar och andra publikationer utkommer i Albanien. De flesta i liten upplaga och med stark knytning till ett eller annat politiskt parti/familjegruppering. Det viktigaste mediet är TV, där ett stort utbud av inhemska och utländska kanaler finns att tillgå (ca 100 TV och radiostationer i landet). Förvånansvärt många hushåll har parabolantenn. Albanien saknar en kartläggning av hur frekvenserna utnyttjas, vilket ofta leder till störningar i olika sändningar.

Trots att den journalistiska standarden överlag är låg har det skett en positiv utveckling i landet när det gäller den allmänna debatten och medias roll. I flera frågor har medias opinionsbildande roll blivit mer påtaglig och mer utrymme har lämnats till fristående analytiker och kommentatorer. Undersökande journalistik – liksom insatta eller "besvärliga" frågor vid presskonferenser – är emellertid rätt sällan förekommande.

Föreningsfriheten garanteras av konstitutionen. Det finns flera politiska partier. Sedan de två stora rivaliserande partierna inledde ett informellt samarbete hösten 2002 har utrymmet för de mindre partierna att påverka politiken betydligt krympt. Fackföreningar och NGOs har bildats sedan kommunismens fall, men det civila samhället är ännu outvecklat, huvudstadsbaserat och till stor del beroende av utländskt bistånd. Föreningsviljan är mycket svag i Albanien och speglar människors negativa minnen av påtvingad kollektivism.

Församlingsfriheten garanteras i lag och respekteras i stort.

Religionsfrihet råder i teori och praktik. Efter decennier av påtvingad ateism är befolkningen sekulariserad och har visat ointresse för erbjudande från såväl muslimska extremister som kristna sekter av diverse slag. Blandäktenskap är vanligt förekommande och orsakar inga problem för de inblandade. Religionsbyte har varit vanligt förekommande i den albanska historien. Cirka 70% uppger nu att de är muslimer, 20% ortodoxa och 10% katoliker.

9. De politiska institutionerna

Albanien är en republik där presidentens roll skall vara i huvudsak ceremoniell. Enligt konstitutionen är landet en demokratisk marknadsekonomi, men i praktiken saknas verkligt genomförande av demokratiska processer inom stora delar av de politiska institutionerna. Albanien är starkt centraliserat och såväl kapacitet som möjlighet att agera lokalt och regionalt är begränsade. Ett undantag är den allt mer framträdande positionen för Tiranas lokala styre.

Det politiska landskapet har varit starkt polariserat, men förefaller för tillfället att vara inne i en mer avspänd fas. Uppdelningen mellan de två stora politiska motpolerna är snarare klanbaserad än ideologisk.

Lokala val ägde rum i oktober 2000 och **nationella val** i juni 2001. En ny vallag antogs strax före lokalvalen som, trots vissa oegentligheter kunde genomföras under ordnade former. Oppositionen valde att bojkotta arbetet i vissa lokala församlingar p.g.a. påstått valfusk. De nationella valen saknade inte heller brister, vilka förvärrades för var valomgång. De bedöms emellertid över lag ha gått bättre än tidigare val tack vare en bättre fungerande valkommitté. Oppositionen (som återigen förlorade valet) bojkottade det parlamentariska arbetet (p.g.a. valgenomförandet) fram till januari 2002, då de återtog sina platser. Till de lokala församlingarna återvände oppositionen fullt ut i september 2002. Parlamentet valde den 24 juni 2002 en **ny president**. Efter bl.a. internationella påtryckningar lyckades regeringsparti och opposition enas om en för dem båda acceptabel presidentkandidat, Alfred Moisiu, vilken sålunda kunde väljas redan vid den första omröstningen i parlamentet. Valet av en gemensam presidentkandidat banade sedan vägen för ett utökat samarbete mellan regeringsparti och opposition.

De albanska politikerna har nu att i god tid före de nya lokalvalen i oktober 2003 genomföra de av ODIHR föreslagna ändringar i vallagen för att undvika upprepning av tidigare oegentligheter i samband med valgenomförandet. En tvåpartskommitté arbetar f.n., med stöd från OSSE, med att ta fram förslag och underlag till dessa förändringar, vilka eventuellt även kommer att beröra konstitutionen.

Nyskrivna lagar skall styra tillsättningen av tjänstemännen inom polis och förvaltning. Initiativ och handlingsplaner för att bekämpa den vitt spridda korruptionen inom förvaltningen har också antagits med hjälp av bl.a. Europarådet. Att verkställa och genomföra dessa texter är fortfarande en svår utmaning för det politiska livet i Albanien.

En **ombudsman** – folkets advokat – utsågs för två år sedan. Han tar emot medborgarnas klagomål och granskar myndigheternas arbete. Ombudsmannen utfärdar icke-bindande rekommendationer, vilka tillställs regeringen.

10. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Den materiella standarden och kvalitén på hälsovården är mycket låg. Möjligheten att erhålla adekvat hälsovård varierar dessutom starkt mellan stad och landsbygd. På landet saknas sjukhus, vårdcentraler och framför allt utbildad vårdpersonal. Under 90-talets oroligheter plundrades och förstördes flera sjukhus och vårdcentraler. Begränsade budgetmedel och hög belastning till följd av såväl Kosovo-krisen som ett ökat antal offer för våldsbrott och bilolyckor (fram till 1992 fanns inte privatbilism i Albanien) har förhindrat återuppbyggnad. Standarden på den mentala hälsovården är också låg.

Allvarligt är att barn på landsbygden inte längre har tillgång till läkarkontroller och att kvinnor på landet inte kan erhålla vård i samband med förlossningar. Än omfattas emellertid ca 95-97% av landets ettåringar av vaccinationsprogram. De dåliga lönerna inom sjukvården har lett till en hög grad av korruption och patienter får ofta betala dyrt för vård som på papperet tillhandahålls kostnadsfritt.

11 Rätten till utbildning

Möjligheten att genomdriva rätten till utbildning har starkt beskrivits på landsbygden till följd av urbaniseringen och den stora "brain drain" som drabbat Albanien genom emigrationen. Kvalificerade lärare finns inte alltid att tillgå på landsbygden. I staden är skolorna ofta överfulla. Skolbyggnader och undervisningsmaterial är ofta i uselt skick, även om en förbättring noterats det sista året. Den högre utbildningen är mycket undermålig och ett ofta angivet skäl till varför man vill emigrera.

De nationella minoriteterna i minoritetsområdena har rätt till utbildning på det egna modersmålet och de grekiska och makedonska minoriteterna har sedan länge egna skolor. Cirka 80% av romerna uppges vara analfabeter och de romska barnen går inte ofta i skolan. Se mer under "barnets rättigheter" samt "minoriteters rättigheter".

OLIKA GRUPPERS SITUATION

12 Kvinnans ställning

Kvinnor och män är enligt konstitutionell lag jämställda och diskriminering är förbjuden. I praktiken har kvinnorna långt ifrån samma möjligheter. Det albanska samhället är starkt patriarkaliskt och mansdominerat. Den albanska kvinnan är av tradition (snarare än religion) i allt underordnad mannen. Det sociala sönderfallet efter kommunismen har fört dessa förhållanden till ytan. Då offentlig barnomsorg och äldreomsorg inte längre finns att tillgå drabbar detta främst kvinnorna som inte kan fortsätta sin yrkesverksamhet. Avsaknad av

infrastruktur och en fungerande hälsovård på landsbygden har ökat risken vid förlossningar.

De albanska kvinnorna har litet politiskt och ekonomiskt inflytande. Två av 19 ministrar i regeringen är kvinnor. Av 140 parlamentariker är 8 kvinnor.

Våld i hemmet är mycket vanligt och ett allvarligt problem som sällan rapporteras eller lagförs. Våldtäkt inom äktenskapet faller inom strafflagen, men beivras så gott som aldrig. Handel med kvinnor för prostitution i väst drivs av albanska ligor. Såväl utländska som albanska kvinnor och flickor drabbas av detta. Åldrarna på de kvinnor som dras in i könshandeln uppges bli allt lägre och en växande andel är mellan 14-17 år. Albanien har under det senaste året även utvecklats till en marknad för prostitution efter att under ett tag främst varit ett ursprungs- och transitland. Albanska kvinnor som varit offer för människohandel och påtvingad prostitution är oftast inte välkomna åter till sina familjer och hotas inte sällan av den egna familjeklanen om de lyckas återvända. Kvinnor som vittnat mot hallickar och slavhandlare har hotats till livet.

En nationell handlingsplan mot kvinnohandel har antagits och en särskild "anti-trafficking" grupp har bildats hos polisen i januari 2002. Ett par spektakulära åtgärder för att stoppa människosmuggling har genomförts men myndigheternas agerande för att förhindra handeln med flickor/kvinnor är ännu allt för ytliga och otillräckliga. Tillräckliga åtgärdsprogram för vittnesskydd saknas.

13. Barnets rättigheter

Barnen, och särskilt barnen på landsbygden, är den grupp som drabbats hårdast av det sociala sönderfallet och fattigdomen i Albanien. Albanien kommer på 90:e plats (av 175) när det gäller dödlighet för barn under 5 år. Den undermåliga hälso- och sjukvården drabbar barnen extra hårt. Från nordöstra Albanien rapporteras att ca en fjärdedel av barnen lider av undernäring.

Albansk lag påbjuder gratis, obligatorisk skolgång i minst 8 år. I praktiken lämnar många barn skolan i förtid för att arbeta. Detta är vanligast på landet där all arbetskraft behövs i jordbruket. Tusentals barn, främst pojkar i norra Albanien, beräknas vara indragna i s.k. familjefejder där "blodshämnd" är vanligt förekommande. Detta begränsar dessa barns rörelsefrihet, förhindrar dem att gå till skolan och kastar en hotfull skugga över deras uppväxt. Det är belagt med böter att inte sända sitt barn till skolan, men dessa straff utdöms och indrives sällan.

Ca 800 gatubarn uppges finnas i Tirana. Föräldrar som söker arbeten utanför Albanien lämnar barnen till far/morföräldrar eller vänner, vilka inte alltid ser till dem på ett tillfredsställande sätt. Romska barn arbetar ofta som tiggare i de

större städerna och det är vanligt att se dessa barn som försäljare av diverse varor.

Våld mot barn och barnmisshandel förekommer och anses vara en familjeangelägenhet. Kriminella gäng har gjort sig ökända för att kidnappa barn, främst flickor, från barnhem eller skolor för att sälja dem för prostitution i väst. Enligt Center for the protection of children's rights är tusentals albanska barn i åldrarna 13-18 inblandade i prostitution i Albanien och utomlands. Därutöver engageras ett stort antal barn för att arbeta som tiggare utomlands för organiserade ligor. Rapporter om barn som utnyttjas för organdonation förekommer.

14. Olika befolkningsgruppers situation

Albaniens befolkning är relativt homogen. En grekisk minoritet, främst i landets södra delar, utgör den största gruppen icke-albaner. Därutöver finns små grupper makedoner, slaver, vlacher, makedoner, romer och s.k "egyptier". De sistnämnda är mörka i skinnet och talar albanska. De klumpas ofta ihop med romerna, vilket inte är riktigt då dessa grupper lever separat och romerna talar ett eget språk. Romerna betraktas inte som en nationell utan som en etnisk minoritet och har inte egna skolor.

Storleken på den grekiska minoriteten (500 000?) har varit föremål för kontroverser. Ett annat problem är definitionen av de s.k. minoritetsområden. Problemen på minoritetsområdet är främst orsakade av brist på intresse, policy och resurser från myndigheternas sida. Vissa MR-grupper i landet uttrycker oro för att utvecklingen i minoritetsområdena förefaller vara långsammare än i andra delar av landet och att detta med tiden kan komma att orsaka etniska spänningar.

Romerna, vilka delas mellan Jevg och Arrixhi samt "egyptierna" är fattiga folk som ofta lever i social missär. Läskunnigheten är låg och de saknar ofta tillgång till hälso- och sjukvård. Även om de inte officiellt diskrimineras så är de socialt diskriminerade. Barnen är särskilt utsatta (se ovan).

15. Homosexuellas situation

Homosexualitet är sedan 1994 inte förbjudet, men inte heller socialt accepterat. Att vara homosexuell, eller ha en homosexuell släkting, anses skamligt av en stor majoritet. Det finns två nationella organisationer för homosexuella, men de bedriver inte någon aktivitet. Albanska MR-grupper berättar att homosexuella trakasseras av bl.a. polisen och anses "lovligt byte" för ett kok stryk.

16. Flyktingars rättigheter

Albanien har skrivit under **Genevekonventionen** och har sedan 1998 en **asyl-lagstiftning** som håller hög internationell standard. Ett flyktingkontor har inrättats inom Ministry for Local Government för hantering av asyl och

flyktingfrågor. Trots ett mycket aktivt stödarbete från UNHCR så förhindrar fortfarande bristande kompetens, få resurser och dålig verkställighet av lagen asylsystemet från att fungera till fullo.

Albanien är i första hand ett **transitland för flyktingar och ekonomiska migranter** på väg till väst. Omhändertagandet av dessa personer när de grips vid gränserna eller under misslyckade försök att ta sig över havet till Italien är sporadiskt fungerande. Inkvartering utan urskiljning blandar asylsökande, migranter, minderåriga, kvinnor och barn som fallit offer för människohandel m.fl. i samma läger, vilket snabbt blir rekryteringsgrund för **människo-smugglare och människohandlare**. Om inkvarteringsplatser saknas, härbärgeras utlännarna ofta på någon polisstation varifrån de efter ett tag släpps ut och hamnar i en närmast desperat situation.

De albanska myndigheterna menar att dessa människors hemländer måste bära ett större ansvar för situationen. Det är emellertid inte sällan den albanska organiserade brottsligheten som tjänat de stora pengarna på dessa desperata människors frivilliga eller ofrivilliga resa. Efter det att de albanska myndigheterna genomfört flera aktioner mot de ligor som smugglar människor illegalt över havet har en betydande minskning av sådana resenärer noterats. Däremot ökar antalet människor som från Albanien transiterar till Västeuropa med förfälskade resehandlingar och ID-dokument.

17. Funktionshindrades situation

Utbredd fattigdom och bristfällig sjukvård gör de funktionshindrades situation särskilt utsatt. Viss rehabilitering och träning tillhandahålls genom enskilda NGOs, men i mycket begränsad skala. Den mentala hälsovården är i dåligt skick.

ÖVRIGT

18. Oberoende MR-organisationer

Regeringen är allmänt positivt inställd till NGOs som arbetar för mänskliga rättigheter. Den albanska Helsingforskommittén, Albanian Human Rights Group, Society for Democratic Culture, the Women's Center och Albanian Media Institute är bland de mer aktiva lokala organisationerna. Det civila samhället utmärks emellertid av bristande resurser, svag medlemsbas och av att de är koncentrerade till Tirana. Ett stort antal internationella MR-organisationer verkar i landet, ofta i samarbete med de lokala organisationerna.

19. Fältverksamhet och rådgivning på MR-området

OSSE har en mission i Tirana vilken har till uppgift att bl.a. övervaka och ge råd i frågor relaterade till de mänskliga rättigheterna. F.n. arbetar ca 100 personer i missionen som har 10 fältkontor (nedskärningar är att vänta).

EUMM finns också i Albanien och rapporterar löpande om det politiska läget samt om läget för de mänskliga rättigheterna. EU och Kommissionens kontor följer noggrant MR-utvecklingen i landet. EUs polisinsats MAPE följdes av kommissionens mission ECPA, vilken nu uppgår i den nya polismissionen PAMECA. MR-frågor kommer fortsatt att ingå som ett element i polisutbildningen. Europarådet har kontor i Tirana och ger regeringen råd i en rad viktiga MR-frågor. Från FN-systemet är framförallt UNDP, UNHCR och UNICEF aktiva i MR-relaterade frågor på plats i Albanien.